

Wesselényi-Garay, Andor:
WHERE ARCHITECTURE HAPPENS
 Citation: Metszet, Vol 14, No 3 (2023), pp 38-43,
<https://doi.org/10.33268/Met.2023.3.5>
 Received: 02 May 2023
 Accepted: 12 May 2023
 Published: 24 May 2023
**GERMAN ELEMENTARY SCHOOL, DEBRECEN,
 HUNGARY; ARCHITECT: LAJOS BARABÁS**
 In 2019, the city of Debrecen agreed with
 representatives of the German foundation in
 Hungary to establish a local elementary school. The
 school was designed to revitalize an abandoned
 nursery, and the architectural office of Lajos
 Barabás was entrusted with the transformation
 work. The result is not only another chapter in the
 kaleidoscopic history of domestic educational
 architecture, but also a testimony to the Covid
 closures, but also to how socialist era architecture
 can be utilized to create new opportunities.

01

02

AHOL AZ ÉPÍTÉSZET MEGTÖRTÉNIK

NÉMET ÁLTALÁNOS ISKOLA | DEBRECEN

Debrecen városa 2019-ben állapodott meg a magyarországi német alapítvány képviselőivel egy helyi általános iskola alapításáról. Az iskolát egy felhagyott típusbölcsődében helyezték el, az átalakítási munkákkal Barabás Lajos építészirodáját bízták meg. A végeredmény nemcsak újabb fejezet a hazai iskolaépítészeti kaleidoszkópszerű történetében, hanem tanúság a Covid-lezárásokról, de arról is, miképp hasznosíthatók a szocialista építészet emlékei.

- 01 A Vénkerti sétány egyik oldalára az iskola települt, a másik oldalára pedig a bölcsőde és az óvoda. A bölcsi és az ovi egyaránt fésűs beépítésű. Jól látszik, ahogy a bölcsőde esetében az új, szabadterei tantermek a sétány felé eső szakaszon a fogközökbe kerültek, az óvoda felé eső gyalogút irányába pedig a fogvégeken alakították ki azokat
- 02 A panelépület-katlanban kialakult közösségi zöldfelületeket egy teljes oktatási-nevelési komplexum foglalja el

ÉPÍTÉSZ |
Barabás Lajos

FOTÓ |
 Varga Attila

SZERZŐ |
 Wesselényi-Garay Andor

EGY JELENSÉG

—A kortárs magyar építészet kétségkívül legjelentősebb eredménye, hogy az elmúlt harminc év során kialakult az, amit borászat-, illetve templomépítészetnek nevezhetünk. Vagyis: még a legváltozatosabb értelmezési pozíciók esetén is felfedezhetők azok a kapcsolatok, amelyek ezeket a házakat egymáshoz kötik és jól körvonalazható csoportba rendezik. A „hagyományként” történő azonosíthatóságot persze rendkívüli mértékben segítette az a transzcendens átjárhatóság, amelyet – Hamvas Bélára [1] is utalva [2] – a legtöbb boros és templomos építész is hangsúlyozott a két funkció között. Hatalmas gravitációval jelentkezik ez a két rendeltetés a hazai építészeti horizonton, egyiüvé tartozásukat pedig szerencsésen nyomatékosította a kompozíciójukhoz választott, ugyancsak szakrális töltetű tégla.

EGY JELENSÉG HIÁNYA

—Egy marslakó számára tehát joggal tűnhetett úgy, hogy a templom és a borászat az, ahol az építészet megtörténik Magyarországon. Mindezzel párhuzamosan jóval kevesebb figyelmet szenteltünk annak, hogy a rendszerváltás óta ugyancsak rengeteg iskola és óvoda épült. [3] Az utóbbiak – a templomokkal és a borászatokkal ellentétben – azonban nem szerveződtek hagyománnyá. Nem alakult egy olyan *sensus communis*, amely akár manifesztumok nélkül, de szabályozta volna, miképp is kellene egy iskolának vagy óvodának

03

04

kinéznie, nem alakult ki olyan értelmezési keret, építészetelméleti koordináta-rendszer, amelybe ezeket a házakat rendezve a templomokhoz vagy a borászatokhoz hasonló egységes képet kaptunk volna. Közös osztozott felettes ideák helyett ekképp maradtak az óvodák és iskolák a tervezési vagy építészetszínálási magánmitológiák [4] hol jobb, hol rosszabb ízű képviselői. A (poszt)organikus építészet képviselői a saját építészeti műhelyükre jellemző stilisztikai fogásokkal éltek, a nem-organikus építészeti pedig – Köllő Miklós találó szavaival (lásd lapszámunk 34. oldalán) – színes és hullámzó vonalvezetésű, olyan igazi „játékos, gyereknek való” építészeti mutatkat be egyébként impekábilis minőségben. Somogyi Krisztina vagy Düll Andrea [5] kutatásait követve esetleg az iskolát mint az épített környezeti nevelés legfőbb instrumentumát határozták meg és jutottak olyan eredményre, amely viszont – és változatlanul – az adott iroda addigi munkásságából is levezethető lett volna.

—Miközben tehát az elmúlt évtizedekben épült iskolák és óvodák nem narrálnak koherens történetet, felette érdekfeszítő az az szempontok, amelyeket az egyes házak önmagukban felvetnek. Barabás Lajosék debreceni iskolája esetében ez nem más, mint a szocialista közelmúlt alkotásaihoz való viszony.

PROBLÉMÁS ÖRÖKSÉG

—Napjainkban élénk diskurzus folyik arról, miként viszonyuljunk a szocialista félmúlt építészeti örökségéhez, miképp differenciálhatunk az egyes helyszínek és minőségek között. Míg a belvárosok – legyen szó Budapestről vagy Debrecenről – ledobni látszanak a szocmodern örökséget, már azon egyszerű oknál fogva is, hogy ezek a házak tűnnek legkevésbé reziliensnek akkor, amikor a gépészeti felújításokra, vagy a megváltozott használatokra kerül sor, addig a lakótelepek olyan térbeli adottságok, amelyeket már nem lehet ily egyszerűen újra verni. Különösen Debrecen esetében van ez így. Egy olyan városról beszélünk, amely – miközben az egyik legsúlyosabb szerkezeti károkat szenvedte a paneles építkezések okán – elsőként próbált a panellal mint összművészeti örökséggel foglalkozni és azt egy városi kiállítás témájává tenni. [6]

DEBRECENISÉG MINT MAGATARTÁS

—Debrecen modern építészete, a városi lakótelepek, valamint kultikussá nemesedő építészikonjai mint Boruzs Bernát, Mikolás Tibor, Sajó István és Szabó János egyenlő arányban ötvözték a huszadik század végére a helyi identitást, mely identitásnak ma éppúgy szerves képviselője Kovács Péter, mint a tőle generációnyival fiatalabb Barabás Lajos. Debrecen különlegessége Péccsel vagy Győrrel szemben az, hogy – Kovács Dániellel szólva – „itt nem igazán iskola, sokkal

05

inkább egy magatartás kialakulásáról beszélhetünk, amely a regionalista modern jegyében egyszerre tartotta rajta kezét a nemzetközi történelem ütőerén, és követte figyelemmel a helyi igények, izlés, elvárások változását”. [7] Márpedig ebben a magatartásban tétje lesz annak, miként nyúl egy építész a nagyok örökségéhez, tétje lesz annak, miképp viszonyul egy olyan korszakhoz, amelyet az eresztéteken át beszivárgó újromanticizmus siboletjei már átkoznak egy ideje.

A BÖLCSITŐL AZ ISKOLÁIG

—Ezt a tétet kezeli könnyed kézzel Barabás Lajos, amikor nem újra-, vagy át-, hanem továbbírja a Vénkerti lakótelepen 1973-ban Boruzs Bernát tervei szerint épült bölcsőde történetét.

— A bölcsőde egy komplex oktatási központ részeként született egy olyan összefüggő zöld parkban, amelyet négy irányból katlanszerűen vesznek körbe paneltömbök. Hogy ez itt és most nem nyomasztó, az a lakótelep szivacszerűen szerveződő szupertömbjéből adódik. Több pesti példával ellentétben e helyütt nem pusztán úsznak a zöldben a házak, hanem már-már festői kompozícióval szervezik közszolgáltatások igazi közterekké ezeket a területeket.

—Az óvoda és a bölcsőde egymás tőszomszédságában épült fel, az ikerkompozíciót egy szélesebb sétány választja el az iskolától. Noha a bölcsi és az ovi esetében két funkcióról van szó, az épületegyüttes egyetlen egységként jelenik meg. Együvé tartozásukat hangsúlyozzák az egykori bejárati tömböket összekötő vasbeton lamellák is. Miközben az óvoda üzemelése folyamatos volt, a bölcsi a megváltozott gyed-gyes rendelkezések miatt a tízes évek második felétől kiürült. 2017-ben a Vénkerti sétány túloldalán épült művészeti iskola részeként kezdték üzemeltetni, 2019 végén azonban feladták használatát. Ezt a felhagyott, benőtt

házat vették át Barabás Lajosék, hogy kialakítsák benne a német iskola tereit.

EGY HIÁNY

—Az észak–déli irányú tengelyre fűzött fésűs foglalkoztatóival a bölcsőde követte a Debrecenben épült típusok szerkesztését. A telepítés és a struktúra egyaránt ideálisnak bizonyult arra, hogy Barabásék szellős mozdulatokkal lakják be az egyszerre szövevényes, mégis könnyen recipiálható térsort, és teljesítsék a legfontosabb tervezési programot, hogy a szabadban is lehessen tanulni.

—Az új rendeltetés szinte kikényszerítette, hogy pótolják a bölcsődékből jellemzően hiányzó főbejáratot. Ebben a funkcióban ugyanis nincs szükség gyülekezőudvarra, kontrollpontra és egyértelmű feltárássra: a hat foglalkoztató külön-külön kapcsolódott a közterekhez. A gerincfűzött, tengelyes elrendezésből egyébként jól következő főbejárat ezért szükségképp egyszerűsödött gazdasági, szervezési, ügyintézési feltárássá. A fentebb említett két adottság: a bejárat hiánya, továbbá a szabadtéri tantermek igénye vezetett ahhoz az elrendezéshez, amely az építészeti motívumok tekintetében is szervezni kezdte a házat.

—Az új főbejárat a Vénkerti sétányra nyíló első fésűközbe került, felváltva ezzel a korábbi, Sinai Miklós utcai megközelítést, amelyet azonban az akadálymentesítési szempontok miatt változatlanul megtartottak. A főbejáratot tört síkú árnyékoló hangsúlyozza, útjára indítva ezzel azt az ornamentumot, amely végül az épület összes átmeneti terét, így a szabadtéri tanulóudvarokat és a tanári teraszt is jelölni kezdték. Barabásék könnyed gesztussal pakolt provizóriumai egy lépéssel közelebb tolják a kompozíciós forma felé az eredeti megastruktúrát, ezzel is igazolva az elrendezés rugalmasságát. Ám az is igaz, hogy ennek jótéteményei – a strukturalisták és a metabolisták

06

várakozásaival ellentétben – nem feltétlenül a napi használat, mint inkább a jelenlegihez hasonló komolyabb ráncfelvarrások és átalakítások idején jelentkeznek. Ez a szövet ugyanis épp ily jól működne egy miesiánus, koppra üvegezett Farnsworth-adaptáció esetén, vagy egy önmagába fordult szuperátrium kápusán is.

TÉRTÖRTÉNETEK

—A tömegjeleken túl Barabásék hasonló magától értetődőséggel alakítottak egy kis piazzát az erre egyébként alkalmatlan, szivacszerű térstruktúrában. Kiszabadították a harmadik fésűpár torkolatát, a kapott teresedésbe pedig az ömleny részeként megjelenő könyvtárat és médiaszobát illesztették. Mindez szimbolikus és topografikus értelemben is közép-pontot adott egy olyan háznak, amely szerkesztését tekintve inkább szólt az egyneműségről, semmint a hierarchiáról.

—Mint látható, a fésűs beépítés rendkívül alkalmas volt arra, hogy sokféleségükben sem megkülönböztethető terei magától értetődően fogadják az új rendeltetéseket, palimpszesztként jelenítsék a beléjük írt új történeteket is.

—Ekler Dezsővel szólva [8] ez az új történetet a német iskolában az első fésűpárba – traktusba – helyezett szélfogóval indul. Ehhez csatlakozik a tankonyhát is magában foglaló közösségi étkező és egy diszponibilis próbaterem. A második fésűpár sétány felőli szakaszába került a tanári blokk a maga tárgyalóival és adminisztrációs helyiségeivel, az óvoda felé néző fogat pedig az első osztályterem foglalja el. A harmadik fésűpár jelöli az épület centrumát a tagok végén egy-egy osztályteremmel, az utolsó traktus pedig – az ovi felé néző osztályterem mellett – azt a nagybacska tornaszobát fogadja, amely kompromisszumos megoldásként ugyan, de pótolja egy klasszikus tornaterem

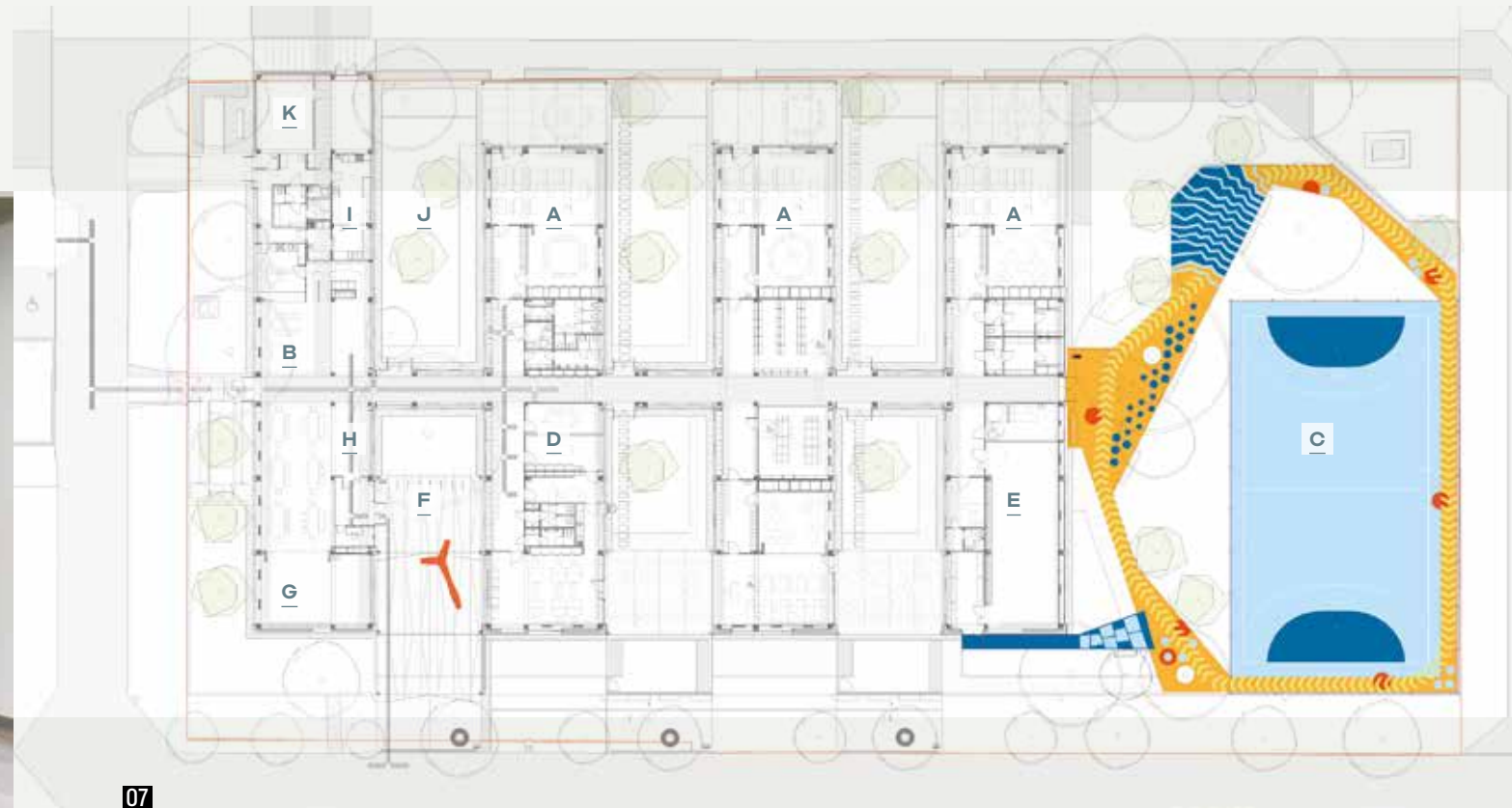
hiányát. Ehhez a részhez csatlakozik a játszótérként, sportpályaként és futókörként is működő udvar.

—A tanulóblokkok felépítése ötös rendszerű. Öltöző-foglakoztató-tanulószoza-terasz és zöldudvar képezi azt az együvé tartozó blokkot, amely jelenleg szellős ugyan, de lehetőséget ad arra, hogy a későbbiekben osztálytermekké alakítsák a foglakoztatókat is. Ez a jövőbízás egyébként egyáltalán nem indokolatlan: a város az ide települő gyárak miatt soha nem látott népességrobbanással és társadalmi átrendeződéssel számol.

—A szabadtéri tantermek toldalékként jelennek meg az óvoda felé eső oldalon, és a fogközöket foglalták el a sétány irányában. Ugyanitt, vagyis a Vénkerti sétány mentén húzott kerítés a tanulóudvarok ritmusában válik tömörré azért, hogy megőrizze a légtermek intimitását. A tömör szakaszok térburkolattal csatlakoznak a sétányhoz, a falakon pedig szigetszerű leülőkön válhatnak pár mondatot a szülők egymással, míg a gyerekekre várnak. Noha a házat Barabásék alsó-soknak tervezték, az alkalmas a felsősök oktatására is.

—Ez a képzetes palimpszesztus persze még érdekesebb lett volna, amennyiben sikerül megtartani a meglévő vasbeton pillérek és áthidalók nyersbeton felületét. Barabásék elképzelése az volt, hogy folyamatosan helyzetben tartják az épület tektonikáját és tartószerkezetét, mely utóbbi acélzsalsal házgyári elemsor lévén alkalmas volt arra, hogy akár „csupa-szon” is megjelenjen. Szinte az utolsó pillanatig harcoltak ezért, mígnem kényszerűn látták be, hogy a felületi sérülések javítása és a nem várt acélhevederezések ornamentumszerű kezelése hiába gazdagította volna a belsőt, megtolta volna úgy a költségeket, mint a határidőt.

07

07

ÉS VÉGÜL

—A tervezési munkák kezdete szinte tökéletesen egybeesett az országos Covid-karanténnal. Az általános iskolák távoktatásba kényszerültek, az egyetemek és kollégiumok hazaküldték a hallgatókat. Szinte egyetlen hét alatt nép-telenedtek el az ország közterei és szűnt meg közösségi élete. „Reggel az irodába érve – írja Barabás Lajos a tervezés történetét feldolgozó kéziratában – körbe-ültünk és feltettem a kérdést: Mi legyen? Ki hogyan vélekedik a helyzetről? Félnek-e és szeretnének-e homeoffice-ban dolgozni? A válasz egyértelmű és egyhangú „nem!” volt. Ebben a helyzetben nekem nem maradt más dolgom, mint megvédeni a munkatársaimat. Magunkra zártuk az ajtót, és mint egy titkos társaság, dolgoztunk reggeltől estig. Nem volt látogató és nem volt egyeztetésre szaladgálás. Maradt a ház és az elmélyült munka. Bármilyen zavaró tényező nélkül. Életem legeredményesebb és leg-hatékonyabb alkotói időszakom volt ez. Ebben született a német iskola.”

- A | Osztályterem és foglakoztató
- B | Étkező-rendezvénytér
- C | Sportudvar egy futókörrel és játszótérrel
- D | Tanári
- E | Tornaszoba
- F | Gyülekezőudvar
- G | Diszponibilis rendezvénytér
- H | Szélfogó
- I | Tankonyha
- J | Zöldfelület
- K | Főzőkonyha

IRODALOM / REFERENCES

- [1] Hamvas, Béla: *A bor filozófiája*, Medio, Budapest 2010.
- [2] Hamvas, Béla: *Öt géniusz*, esszék, Magyar Közlöny, Budapest 2015.
- [3] Dénes, Eszter (ed): *Magyar Építészet 10-20*, Magyar Építész Kamara, Budapest 2021.
- [4] Erhardt, Gábor: „Jövőt építünk”, *Országépítő*, Vol 33, No 2 (2022), pp 47-51.
- [5] Düll, Andrea-Somogyi, Krisztina-Tamáská, Máté (eds): *Iskolaépítész Magyarországon*, Martin Opitz Kiadó, 2021.
- [6] Süli-Zakar, Szabolcs (ed): *PANEL, lét, közösség, esztétika - a lakótelepek hatvan éve / existence, community, aesthetics - sixty years of housing estates*, Modern Modern és Kortárs Művészeti Központ, Debrecen, Modern, 2019.
- [7] Kovács, Dániel: „Civis modernizmus: könyvben a debreceni modern három évtizede”, *építészfórum* [online] 2020-11-24, hozzáférhető: <https://epiteszforum.hu/civis-modernizmus-konyvben-a-debreceni-modern-harom-evtizede> [utolsó belépés: 2023-04-25].
- [8] Ekler, Dezső: *Tértörténetek*, L'Harmattan, Budapest 2018.

- 06 | Az iskola új képzetes központja. A harmadik fogpár torkolatát kiszabadították és az így kapott terekbe a vizuális eszközökkel tagolt könyvtár- és médiaszoba került
- 07 | Alaprajz

ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRS: Jenei Nikolett, Tarcsi László, Czírák Róbert